

Võlaõiguslik vastutus teise isiku delikti eest

Tambet Tampuu, riigikohtunik

1. Minu kaasettekande teema – võlaõiguslik vastutus teise isiku delikti eest – kätkeb endas mitmeid teoreetiliselt huvitavaid ja praktilist peavalu põhjustavaid probleeme, millest vaid osa on võlaõigusseaduse (edaspidi VÕS) nelja aastase kehtivuse ajal selgeks vaieldud. Üritan anda esinemiseks ettenähtud 10 minuti jooksul lühiülevaate mõnest olulisemast küsimusest.

2. Väga üldisel öeldes tähendab võlaõiguslik vastutus teise isiku delikti eest instituuti, mis koormab kahju hüvitamise kohustusega isikut, kes ise ei ole õigusvastast tegu toime pannud. Selline vastutuse liik on ka võlaõigusseaduses kehtestatud kannatanu huvide paremaks kaitseks ja mitte üldsegi kahju tekitaja vastutusest vabastamiseks. Nimelt vastutavad kahju tekitaja ja tema delikti eest vastutav isik tulenevalt võlaõigusseaduse §-st 13 lõikest 1 üldjuhul kannatanu ees solidaarselt. Nende isikute omavahelist suhet, st väljamakstud hüvitise jagamist, reguleerib kas seadus või leping.

3. Teise isiku poolt kahju tekitamise eest deliktiõigusliku vastutuse juhtumite grupid, mis on sätestatud VÕS 53. peatüki 1. jaos: 1) vastutus deliktivõimetu alaealise tekitatud kahju eest (VÕS § 1053 lg 1 ja 3); 2) vastutus vaimse puude tõttu eestkoste alla antud deliktivõimetu isiku poolt tekitatud kahju eest (VÕS § 1053 lg 5); 3) vastutus 14-18-aastase isiku poolt tekitatud kahju eest (VÕS § 1053 lg 2 ja 4); 4) vastutus teenuse osutaja poolt tekitatud kahju eest (VÕS § 1054 lõiked 1-3). Alaealise delikti eest vastutavad tema vanemad, lapsendajad, eestkostjad ning ka lepingulised järelvalvajad. Vaimse puude tõttu deliktivõimetu isiku delikti eest vastutab tema eestkostja. Teenuse osutaja deliktide eest vastutab teenust saanud isik.

4. Kuivõrd TsÜS §-st 31 lg 5 tulenevalt loetakse juriidilise isiku organi tegevust juriidilise isiku tegevuseks, siis võib teise isiku delikti eest vastutuse liigiks pidada ka juriidilise isiku vastutust oma organi liikme poolt toime pandud delikti eest. Avaliku võimu kandja riigivastutus oma ametiisiku õigusvastase tegevuse eest avaliku võimu volituste rakendamisel on oma olemuselt samuti deliktiõiguslik vastutus teise isiku eest, kuid riigivastutuse seaduse § 1 lõikest 2 tulenevalt ei peeta sellist vastutust eraõiguslikuks vastutuseks.

Kõrvalmärkuse korras mainiksin, et juriidilist isikut saab lisaks tema juhtorgani õigusvastase teo eest võtta vastutusele juriidilise isiku enda õigusvastase ja süüalise teo eest, nn "organisatsiooniliste puuduste" eest.

5. Lisaks nimetatutele võib teise isiku delikti eest vastutamiseks pidada ka VÕS § 521 lõikest 1 tulenevat kohustusliku vastutuskindlustusandja otsevastutust kannatanu ees. Teadaolevalt omab meie õiguskorras suurt tähtsust kohustuslik liikluskindlustus. Olulised instituudid on ka notari ja täituri kohustuslikud vastutuskindlustused. Kõikidel eelloetletud kohustusliku vastutuskindlustuse juhtudel on kindlustusandja vastutuse tekkimise aluseks kindlustatud isiku vastutus kahju tekitamise eest ning kindlustusandja ja kindlustusvõtja vastutavad kannatanu ees solidaarselt.

6. VÕS § 1053 lõikes 1 sätestatud vastutus alla 14-aastase lapse delikti eest ja VÕS § 1053 lõikes 5 sätestatud vastutus vaimse seisundi tõttu deliktivõimetu isiku delikti eest järgneb sõltumata sellest, kas lapsevanem, lapsendaja, eestkostja, lepinguline järelvalvaja või eestkostja rikkusid omi kohustusi ja kas nad olid juhtunud süüdi.

Sellist esmapilgul väga karmi vastutust saab kohtupraktikas pehmendada, kui lugeda vastutuse tekkimise eelduseks mitte üksnes kahju tekitanud isiku – s.o deliktivõimetu isiku – teo õigusvastasust, vaid ka objektiivset süüd.

Näiteks juhul, kui 10-aastane laps ajab kaupluses kogemata riulilt maha vaasi, siis peaksid tema vanemad vastutama vaasi purunemise korral VÕS § 1053 lg 1 alusel üksnes siis, kui samadel asjaoludel vaasi lõhkumist saaks hooletusena ette heita ka vähemalt 14-aastasele isikule.

7. Ea poolest deliktivõimelise, s.o 14-18-aastase alaealise õigusvastaste tegude eest VÕS § 1053 lg 2 alusel järgnev vanemate ja nendega võrdsustatud isikute vastutus on süüline. Vastutuse tekkimise esmaseks eelduseks on lisaks alaealise enda õigusvastane ja süüline tegu.

Nimetatud liiki vastutuse kohta avaldas Riigikohtu tsiviilkolleegium kohtuasjas nr 3-2-1-101-05 tehtud otsuses väga olulise seisukoha kohaliku omavalitsuse üksuse vastutuse osas, öeldes, et kuna kohaliku omavalitsuse üksus on perekonnaseadusest tulenevalt kohustatud eestkoste seadmist

korraldama ja täitma eestkostja ülesandeid vanemateta lapse suhtes, kellele eestkostjat määratud ei ole, siis võib kohaliku omavalitsuse üksus eestkostjana vastutada VÕS § 1053 lg 3 alusel.

Samas lahendis leidis Riigikohus veel seda, et deliktivõimeline alaealine võib olla vastutav solidaarkohustuse täitnud eestkostja, sh kohaliku omavalitsuse üksuse ees. Siit jääb vaid teha loogiline järeldus, et ka oma deliktivõimelise lapse eest VÕS § 1053 lg 3 alusel hüvitist maksnud vanematel on õigus nõuda osa hüvitist lapselt tagasi.

8. Võrreldes varasema õigusega on võlaõigusseaduse järgi hoopis avaramad võimalused võtta deliktilisele vastutusele teise isiku teenust kasutavat isikut teenuse osutaja poolt tekitatud kahju eest. Esiteks võimaldab VÕS § 1054 lg 1 võtta lisaks tööandjatele vastutusele ka muid isikuid, kes kasutavad teisi isikuid pidevalt oma majandus- või kutsetegevuses (mäletatavasti võimaldas TsK § 449 võtta vastutusele üksnes tööandjat oma töötajate tekitatud kahju eest). Teiseks võimaldavad VÕS § 1054 lõiked 2 ja 3 võtta vastutusele ka isiku, kes andis teisele isikule ühekordse käsundi kas oma kohustuse täitmiseks või muul eesmärgil.

Riigikohtu tsiviilkolleegium on mitmes lahendis öelnud, et VÕS § 1054 kohaldamise eelduseks on kahju tekitanud isiku süü. Seega näiteks ei vastuta tööandja vaimuhaiguse tõttu deliktivõimetu töötaja poolt põhjustatud kahju eest. Esialgu pole veel selgust, kas sarnane põhimõte kehtib ka juriidilise isiku deliktiõiguslikule vastutusele võtmisel tema juhtorganite õigusvastaste tegude eest TsÜS § 31 lg 5 alusel.

9. Riigikohtu tsiviilkolleegium selgitas kohtuasjas nr 3-2-1-75-05 tehtud otsuses, et teise isiku pidev kasutamine oma majandus- või kutsetegevuses VÕS § 1053 lg 1 mõttes tähendab teenuse saamist teiselt isikult. Selles kohtuasjas oli nimelt probleemiks, kas poest ostetud kaminahju paigaldaja poolt ahju ebaõige paigaldamisega tulekahju põhjustanud ja sellega ostjale tekitatud kahju eest peaks vastutama ka ahju müüja, kes oli ostjale andnud paigaldaja kontaktandmed. Riigikohus leidis, et VÕS § 1054 lg 1 rakendamiseks ei piisa üksnes ostja ja ostetud asja paigaldaja koostööst, vaid et paigaldaja peab osutama paigaldamisega lisaks paigaldamise tellijale teenust ka asja tellijale müünud isikule.

10. Kohtuasjas nr 3-2-1-48-06 tehtud otsuses avaldas Riigikohus seisukoha kohustusliku vastutuskindlustusandja kui kahju hüvitamise solidaarvõlgniku tagasinõuete kohta.

Riigikohus selgitas, et kahju tekitamise eest vastutava isiku asemel kannatanule hüvitise maksnud kohustuslikule vastutuskindlustusandjale ei lähe üle kannatanu solidaarnõue kahju tekitamise eest vastutavate teiste isikute vastu ning et teised sama kahju eest vastutavad isikud peavad kahju hüvitanud vastutuskindlustusandjale kui ühele solidaarvõlgnikule maksma hüvitisest tagasi vaid neile langeva osa. Riigikohus rõhutas ka seda, et VÕS § 492 lg 1 alusel saab üle minna üksnes kannatanu nõue ning seda mitte kahju tekitamise eest vastutava isiku, vaid kannatanu enda kindlustusandjale, kes on kannatanule hüvitanud kahju.

11. Seadusandja on jätnud korrektselt lahendamata tööandja ja töötaja kui kahju hüvitamise solidaarvõlgnike omavahelise vastutuse ulatuse juhul, kui tööandja vastutab töötaja poolt tekitatud kahju eest VÕS § 1054 lg 1 alusel. Kuna töölepingu regulatsioon jäi erakondlike erimeelsuste tõttu võlaõigusseadusest välja ning senini ei ole suudetud vastu võtta kaasaegset ja meie muu eraõigusega kokkukõlavat töölepinguseadust, siis on töötaja jäänud ilma teistes õigussüsteemides tunnustatud regulatsioonist, mille kohaselt on tal õigus nõuda, et tööandja hüvitaks tema eest tööülesannete täitmisel hooletusest tekitatud kahju. Selline õigus on töötaja kaitseks hädavajalik juhtudel, kui kannatanu otsustab esitada hüvitisnõude töötaja vastu.

On kurioosne, et töötaja ja tööandja kui kahju hüvitamise solidaarvõlgnike vahelist suhet reguleerib eraõiguse reformi raputused üle elanud nõukogude õiguse säte – töötaja kahju hüvitamise kohustust tööandja ees reguleeriv ENSV töökoodeksi § 128. Väga julge tõlgendamise kaudu annab seda sätet ehk sobitada kokku võlaõigusseaduse §-ga 137 lõikega 2 ning väita, et sellega on muuhulgas piiratud tööandja tagasinõude ulatust töötaja vastu, kui tööandja on VÕS § 1054 lg 1 alusel kahju hüvitanud.

12. Lõpetuseks ei saa jätta märkimata, et tänu teise isiku õigusvastase teo eest vastutamise instituudi uudsetele põhimõtetele on deliktiõigus oluliselt komplitseeritum kui see oli enne võlaõigusseaduse jõustumist. Jääb soovida kannatanutele visadust, vahendeid ja asjalikke nõustajaid oma õiguse leidmiseks ning meile, õiguse tõlgendajatele ja rakendajatele edu võlaõigusseaduse hinge ja vaimu otsimisel ning kehastamisel.